

LANGS OSLOS ELVER OG BEKKER:

Akerselva – Oslos byelv og landets travleste

OSLOS ELVEFORUM INVITERER TIL NY ELVEVANDRING.

TUREN HAR KOMMET TIL OSLOS BYELV SOM HAR SPILT EN SENTRAL ROLLE FOR DEN INDUSTRIELLE REVOLUSJON I NORGE.

NORSK TEKNISK MUSEUM LIGGER VED ELVEOSET PÅ FRYSJA.

TURBINHJULET ER FRA RJUKAN, MEN ILLUSTRERER HER AKERSELVAS KREFTER.

AV IDA FOSSUM TØNNESEN

Akerselva har spilt en strategisk nøkkelrolle i utviklingen av norsk næringsliv siden 1500-tallet. Den industrielle revolusjon kom til Akerselva i 1840-årene. En tur langs Akerselva gir ikke bare et innblikk i Oslos historie, den er også en del av landets historie.

Gjennom tidene har mange forfattere besunget elven eller lagt bøkens handlinger hit. Mest kjent blant disse er Oskar Braaten, som har fått sitt minnesmerke ved Beyerbrua. Kjente malere som Edvard Munch og Fritz Thaulow har også latt seg inspirere av denne spennende elven.

VANNET SOM DRIVKRAFT

Akerselva danner en sammenhengende parkåre fra Maridalsvannet til fjorden og elven, som er 8,2 km lang og har 20 fossefall fra Maridalen til Bjørvika. Akerselva er den nedre del av det største vassdraget i marka. Dette vassdraget omfatter de store nedbørsfeltene som Sandungen, Hakkloa, østre og vestre Fyllingen, Bjørnsjøen, Helgern og Skjærsjøen. Alle tilførselselvene fra disse vannene møtes i Maridalsvannet og renner ut i Akerselva. Det er klart at disse store vannmengdene gjennom sine 20 fossefall har hatt stor betydning som kraftkilde til ulike virksomheter opp gjennom historien. Landets travleste elv, som den også ble kalt, sier sitt om vannets betydning for virksomhetene som oppstod langs elven. Den har også hatt stor betydning som drikkevannskilde, selv om vannuttaket til dette formålet gradvis er flyttet stadig lenger oppover i elven, og nå helt opp til Oset renseanlegg.

TURVEI LANGS AKERSELVA

Akerselva, i sagatiden kalt Frysja, ble senere også kalt O (jfr. Lillo og Storo) som er en dialektform av Å som betyr elv. Vi tar turen fra Maridalsvannet ned til Bjørvika og ser hva vi får oppleve langs elven. Forfatteren har mange ganger tatt trikken til Kjelsås og vandret nedover. Ta med litt godt i sekken. Tar du turen en god sommerdag, kan du ta deg et godt bad like nedenfor *husmannsplassen Grønvold*, hvor byens grønne etat på 80-tallet opparbeidet gressletter og fikk rensket opp langs breddene. På motsatt bredd skuer vi over mot *Norsk Teknisk museum og kunstsenteret på Frysja*.

Ida Fossum Tønnessen f. 1942, er landskaps-

arkitekt, har drevet eget kontor, vært medlem av bystyret, Oslo Byes Vels styre og Park- og idretts-sjef i Oslo kommune. Har vært seniorrådgiver i Byrådsavdeling for miljø og samferdsel for «Grorudalsprosjektet». Er pensjonist og leder av Oslo Elveforum. Nestleder i Oslo Byes Vels styre fra 2010.

Bildene i artikkelen er tatt av forfatteren hvis annet ikke er opplyst.

Dette området har en fortid. Her lå Kjelsås gård med gammel sagbruksindustri. Kjelsås bruk hadde ståltråd og trådstiftfabrikk her, en virksomhet som ble etablert i 1856. Denne ble overtatt av O. Mustad & Sønn 1884 og nedlagt i 1961. Etter mye opprydding fra lokale ildsjeler, huser de gamle bygningene nå *kunstsenteret på Frysja*.

Hans Gudes illustrasjon i Per Christian Asbjørnsens «Kværnsagn».

Motstående side: Akerselvas løp fra Maridalsvannet til Bjørvika og Oslofjorden. På kartet er de gamle industribedriftene markert.

Frysja, tidligere industristed, nå kunstsenter og naturperle.

Litt lenger ned finner vi *Brekkedammen*. Det henleder oppmerksomheten på *Brekke gård* som første gang ble nevnt i 1369. Gården tilhørte St. Hallvardkatedralen ved reformasjonen og var krongods 1537 til 1663. Fra slutten av 1600-tallet og frem til 1800-tallet var Brekke den sentrale gården i en større eiendomssamling som omfattet store skogeiendommer i Maridalen og Nordmarka, nemlig «*Nordmarksgodset*». Til gården hørte også *Brække Brug*, et stort sagbruk. Brækkesaga var den siste saken som ble nedlagt ved Akerselva i 1965. Løvenskiold Vækerø stod for driften. Brekkesaga er kjent fra Per Christian Asbjørnsen «Kværnsagn.»

Brekkedammen var oppsamlingsplass for tømmer. På 1980-tallet ble den rensket opp og er i dag blitt et ettertraktet turmål. Den blir brukt som raste-, fiske- og badeplass. Går vi ut på broen over dammen, vil vi oppleve hvordan elven styrter ned i *Brekkefossen*. Her lå *Brekke kraftstasjon* som var i drift fra 1892 til 1950. Den er nå aktivitetshus for bydelen.

Brekkefossen er det andre fallet etter utløpet fra Maridalsvannet. Denne fossen har en fallhøyde på 6 meter. Her lå i sin tid den første smeltehytten for jernmalm i Norge (1540-årene.) Vi går videre ned langs fossen, passerer under Kjelsåsveien og kommer så til *Stilla*. Her var det fra 30-årene flere populære badeplasser. Går vi videre nedover stien, kan vi se en blankskurt fjellrygg med skurings-

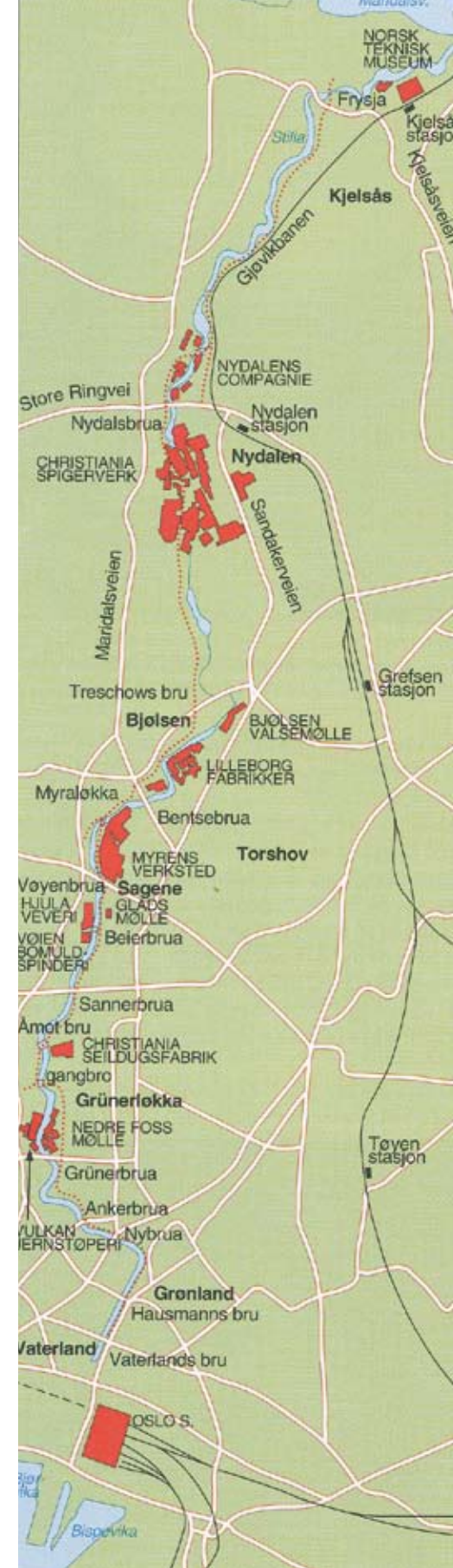
striper fra siste istid for ca. 10 000 år siden. Lenger nede, der elven skjærer inn i Grefsenmorenen, begynner *Grandalen*. I denne stadig mørkere delen av elven, med bratte skråninger av morenen på begge sider, er det en fin løvskog med gråor, hegg, alm og lind. Er vi riktig heldige, kan vi treffe reven eller kanskje en grevling eller bever. Her er også et rikt fugleliv. Over 90 fuglearter er påvist langs elven. Dette sier noe om hvor viktig det er å ta vare på kantsonene langs elven. Ta vare på det biologiske mangfoldet.

Før vi kommer til Nydalen, ser vi restene etter *Nydalsbakken*, skibakken som ble reist i 1914 hvor sletta var ført i bro over Akerselva. Kong Olav var deltaker i Lyns jubileumsrenn i 1920-årene. Bakkerekorden var 53,5 meter. Kong Haakon var gjest i bakken både i 1936 og i 1946.

Nydalsdammen, gammel badedam, var egentlig det øvre vanninntaket til Nydalens Compagnie. Den er nå tilrettelagt for rekreasjon og ryddet som badeplass med stupebrett og flytebrygge. Her slutter *Grandalen*, og vi vandrer inn i *Nydalen*. Denne delen av elven har en svært interessant historie.

Nydalen fikk sin bosetting på O-gårdene og på sag- og husmannsplasser innover i dalen. I selve Nydalen er Kinnbeinarud nevnt som en av de tidligste boplassene omkring 1450. *Nydalen* er en forkortelse for Nygårdsdalen etter gården Nygård. I middelalderen ble den kalt Fallanderdalen, dalen med fossefallene. Til omkring midten på 1800-tallet var dalen stort sett skogvokst med enkelte sagbruk og gårdene Nygård og Lillo. Gården O – også kalt Lillo var krongods frem til 1663. Det meste av gården ble solgt til *Nydalens Compagnie*.

Bebyggelsen tiltok da *Nydalens Compagnie* ble anlagt i 1845–46 og *Christiania Spigerverk* i 1853. *Nydalens Compagnie* var bomullsspinneri og ble på slutten av 1800-tallet den største industribedriften i landet med over 1 000 ansatte, de fleste kvinner. Etter andre verdenskrig møtte

den kraftig konkurranse fra utlandet og ble nedlagt i 1967. *Christiania Spigerverk*, som åpnet i 1853, var i motsetning til *Nydalens Compagnie* en mannsarbeidsplass. Også «*Spigerverket*» utviklet seg etter hvert til en stor industribedrift.

Begge fabrikker brukte vannet til kraftproduksjon eller i selve produksjonsprosessen. I de senere årene har arealene gjennomgått en stor og gjennomgripende forandring. Mange av de gamle bygningene står likevel der som et fint minnesmerke over fortiden. De er tatt i

bruk til ny virksomhet. Fra slutten av 1980-tallet og fram til i dag har det skjedd en dramatisk nyutvikling i Nydalen. I *Nydalen Park* og *Nydalsbyen* er det etablert en fargerik blanding nasjonal og internasjonalt orientert medie- og dataindustri. TV2, NRK Drama, De Norske Bokklubbene A/S, trykkeriet for *Aftenposten*, VG og flere av de største databedriftene holder til her. Her er ryddet opp i gammel bebyggelse, ny bebyggelse har kommet til, og tilgjengeligheten gjennom området er godt etablert. Nå er det en hyggelig og spennende vandring gjennom et område som tidligere var lukket.

Der fabrikkområdet i *Nydalen* slutter, begynner *Bjølseren*. Det er fint å rusle langs elven. Endene koser seg i elven her på *Bjølseren* med løkke, stille idyll og flotte piletrær langs breddene. Elven deler seg i to med tre mindre øyer i midten.

På østsiden av elven lenger ned ser vi *Idun industrier A/S* populært kalt «*Gjærfabrikken*». Dette var den siste, store fabrikk som

fortsatt brukte Akerselva som kjølevann i produksjonen. Nå skal også denne tradisjonsrike fabrikk omformes til boligområde. Turveien stanser brått ved Treschows gate, og vi må krysse denne gaten for å komme over til et annet spennende område, nemlig *Bjølseren Valsemølle* og *Bjølserenfossen*.

Bjølseren gård – navnet kommer av Bjordsin. Gården nevnes første gang i 1351. Den hadde jordvei mellom Ullevål og Akerselva. Admiralitetsråd Gerhard Treschow, eier av *Bjølseren gård*, la grunnen til større industri i trakten, nemlig sagbruk, oljemølle og såpekokeri ved *Bjølserenfossen* omkring 1700. Virksomheten ved fossen fikk avgjørende betydning for utviklingen i strøket særlig etter at *Bjølseren valsemølle* ble anlagt her i 1884. *Bjølserenfossen* har en fallhøyde på 16 meter,

og det sier seg selv at denne utgjorde en betydelig kraftkilde. Den regnes som en av de villeste i elven. Den har to fall og er regulert med en dam og en terskel. Dam og turbinrør som ga kraft til møllemaskinene ble restaurert på 1980-tallet og ligger fortsatt i elven. Det er ganske spennende å gå trappen ned i fossen.

Den gamle *Sandaker mølle* på østsiden er nevnt i skriftlige kilder så tidlig som i 1341. I 1831 startet Iver Olsen mølledrift her. Det var hans anlegg *Bjølseren Valsemølle* kjøpte i 1889.

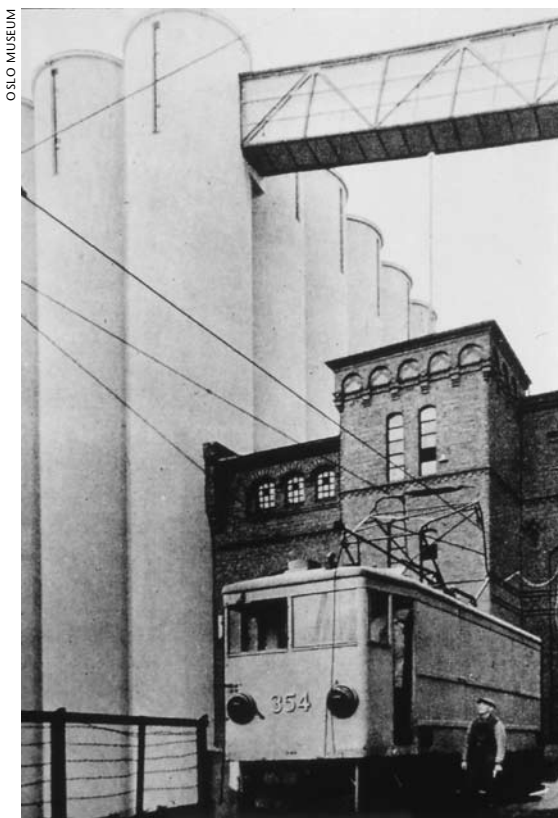
I 1919 stod en helt ny hvetemølle ferdig, og med den var *Bjølseren Valsemølle* landets største og mest moderne mølle. Så sent som i 1967 leverte elven kraft til bedriften. Når vi nå har kommet over Treschows gate, ser vi hus og hageanlegg, og herfra går elven gjennom et åpent parklandskap. Følger vi turveien langs bredden, er det ikke langt til neste foss og damanlegg. Dammen er oppført foran *Lilleborg fabrikker*.

Grøntdraget langs elven ble opparbeidet på 1970-tallet. Dette er den delen av Akerselva som har hatt flest og mest varierende virksomheter opp gjennom historien. Papirmølle, tekstilfabrikk, beinmølle, tapetfabrikk, bomullsveveri, oljemølle og såpekokeri. Den som satte det hele i gang, var Ole Bentsen, derav navnet *Bentse brug* og *Bentsebrua*. Landets største papirfabrikk ble åpnet her i 1669. Lilleborg har vært såpefabrikk siden 1853 og fikk navnet *Lilleborg fabrikker A/S* i 1897. Også Lilleborg fabrikker er omgjort til boliger i mange av de gamle fabrikkbygningene samt nye bygninger. Parkdraget her på begge sider av *Bentsebrua* ble opparbeidet på 1970-tallet, og gangveien under broen ble

Bjølserenfossen med stor vannføring og elvevandrerere.

Fra forfatterens fotoarkiv. Bildet er tatt under en befaring av tekniske kulturminner på slutten av 1980-tallet.

Korntrikken på Bjølseren Valsemølle.

åpnet i forbindelse med etablering av Akerselva miljøpark i 1990. Fra Bjølsen og Lilleborg under Bentsebrua, beveger vi oss inn i den delen av byen som heter Sagene.

SAGENE, ARNESTEDET FOR DEN INDUSTRIELLE REVOLUSJON

Her må vi innom historien som tilsier at vi hadde 2 industrielle revolusjoner, den siste var den sterkeste.

Den vannkraftkrevende oppgangssaga som ble oppfunnet på 1500-tallet betydde på mange måter en revolusjon for trelastnæringen. I Norge var *Sagene* et av de første stedene den ble tatt i bruk. I 1743 var det 21 og i 1820 var det 24 sagbruk langs Akerselva, og de fleste lå på *Sagene*, derav navnet *Sagene*.

Møller var maskinelle innretninger til maling, knusing, pressing og hamring, også disse ble drevet med vann-

kraft. Sagbrukene var langt fra enerådende langs elven mellom nedre Foss og Nydalen. Kornmøllene var tallrike. De var eldre enn sagene og har også overlevd dem, for eksempel på Bjølsen. Det samme kan vi si om de gamle såpekokeriene som har fått sin etterfølger i Lilleborg. Den førindustrielle industri omfattet også flere papirfabrikker, beinmøller, oljemøller, kledestamper, teglverk og annen industri. Vannet i elven var drivkraften til alt dette.

Det meste av *Sagene* tilhørte Nonneseter kloster før reformasjonen. Alminnelig bebyggelse kan spores tilbake til 1300-tallet. På 1500-tallet hadde *Sagene* en befolkning som i all hovedsak var knyttet til sagbruksindustrien. Virkelig fart i bosettingen langs elven kom med veksten i den industrielle virksomheten på 1840-tallet. Elven var hele tiden kraftkilden for denne industrietableringen.

Øst for Bentsebrua lå Myren gård med mølle og sag. Denne gården kjøpte brødrene Jens og Andreas Jensen i 1854. Her bygget de *Myrens verksted*. De utnyttet fossekraften og produserte blant annet møller, utstyr til vannkraftverk og maskiner til industrien. I løpet av kort tid ble *Myrens verksted* et av de viktigste mekaniske verksteder i Norge. På tomten til *Myrens verksted* foregår det nå en variert virksomhet. Østlandssendingen har studio her.

På vestsiden av elven ligger *Myraløkka*. Dette området ble opparbeidet på 70-tallet og er et populært område for aking om vinteren og soling i den varme årstiden. Landskapet har fått form etter leiravsetninger og omfattende teglverksvirksomhet. Langs elven er en hyggelig turvei under store, gamle piletrær, og denne turveien fører oss til *Vøyenbrua*.

Før storindustriens tid lå byens vanninntak her i 1624.

Etter bybrannen i 1858, ble inntaket flyttet til Bjølsen. Ved passeringen under *Vøyenbrua* går vi inn i Oskar Braatens rike. Her kommer vi til *Nedre Vøyen Papirmølle*, *Glads papirmølle fra 1736*. Dette er landets eldste, gjenværende industribygg. Den huser nå Stenersens trykkeri.

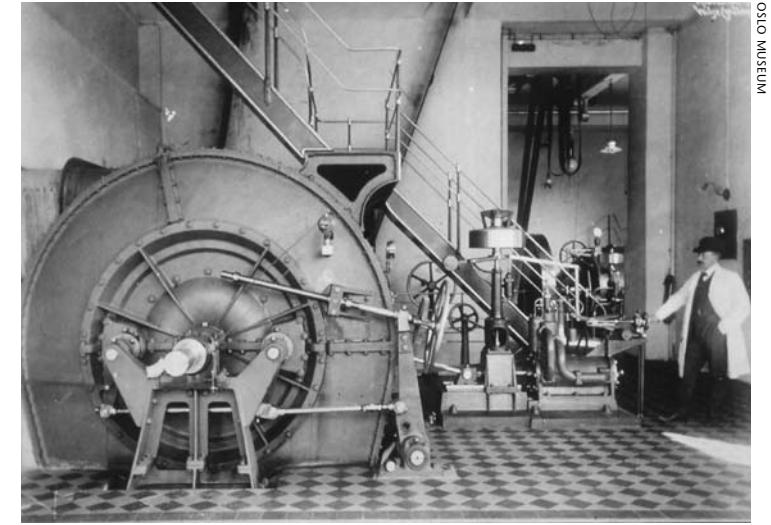
Vi er nå på *Vøyen gårds* område. Denne ble utlagt til bymark i 1629. Løkkeanlegget *Vøyenvolden* med hovedbygning fra 1710 er fredet og er en perle i denne delen av byen. Ta en avstikker bort dit. Den er verd et besøk.

Vøyenfallene

Her finner vi de to pionerfabrikkene *Hjula Væveri* og *Nedre Vøyen Spinderi*. Den siste er også kalt *Graahs Spinderi* etter en av fabrikkens grunnleggere, dansken Knud Graah. Begge fabrikkene ble startet i 1840-årene. Som vi tidligere har skrevet, ble midten på 1800-tallet engjennombruddstid for industrien i Norge. Ved Akerselva vokste det opp store tekstilfabrikker. Fabrikkene ble bygget som store monumentale bygninger, inspirert som de var av offentlige byggverk. Det nye Norge ønsket å markere seg. I 1854 var *Hjula* den største industribedriften i landet med 400 vevstoler og like mange ansatte.

Elva i naturlandskap forbi Lilleborg fabrikker.

Fra Myrens Verksted.

Glads mølle på østsiden av Vøyenfallene.

Opprinnelig kalt Nedre Papirmølle, oppført 1736, fredet 1967.

Ellen Jacobsens skulptur
«Skulder ved skulder».

På *Beierbrua* står Ellen Jacobsens «*Fabrikkjenter*» fra 1986. Det var ikke noe hvilehjem å jobbe i disse fabrikkene. Det var lange dager og fabrikklokaler som nok ikke ville sluppet gjennom en kontroll av dagens arbeidstilsyn. Livet her har Oskar Braaten skildret i sin diktning på en meget realistisk måte. *Beierbrua* er oppkalt etter Anders Beyer som hadde kornmølle og gangbro her omkring 1670.

I dag er bildet et annet. Bygningene står der, men er fylt med annet innhold. Nå heter det *Mølla næringspark* med et helt kompleks av

mediebedrifter og kontorer. Men fossene er her, og da det for noen år siden var ekstremt mye nedbør, valfartet folk hit for få den fantastiske naturopplevelsen det er, nemlig å se en buldrende, frådende foss midt i byen. Vender vi blikket litt opp fra elven, ser vi viktige kulturbygg som Sagene skole og Sagene bad like ved. Badet ble bygget i 1899.

Rett på nedsiden av *Beierbrua* ligger et rødt, lite hus. Det er kjent som «*Hønselovisas*» hus i Oskar Braatens diktning. Huset har vært mesterbolig for

Vaaghalsen Stampemølle som lå nettopp her. Så går det bratt nedover, både langs fossen ned trappen, men også på den andre siden av elven hvor det om vinteren er en flott akebakke for barna i strøket. Ved *Sannerbrua* slutter *Sagene*, og vi beveger oss inn i *Grünerløkka*, oppkalt etter Myntmester Grüner, eieren av Nedre Foss gård.

GRÜNERLØKKA

Grünerløkka er den bydelen som fremfor noen andre langs Akerselva, ga boliger til den nye industriarbeiderklassen. Oppe på høyden ved *Øvre Foss* ble Foss skole bygget i 1899.

Som navnet sier, nærmer vi oss en av Akerselvas fosser igjen, nemlig *Øvre Foss*. Rett på oversiden kommer vi over elven på den fine Åmotd bro. Broen ble flyttet hit i 1952 og er Norges første smidde kjedebro.

Øvre Foss ble fradelt *Foss gård* i 1668 og har gitt grunn til *Akers mek. Verksted* og *Christiania Seildugsfabrik*. Det gamle våningshuset på *Øvre Foss gård* ble revet i 1912.

Ved elvekanten startet *Akers mek. Verksted*, som etter hvert flyttet ned til Oslofjorden og en tid var landets største skipsverft.

Christiania Seildugsfabrik nedenfor fossen er knyttet til en viktig del av norsk historie, nemlig sjøfart og fiskeri. Fabrikken ble startet i 1858, og hovedbygningen var den nest største bygning i landet etter slottet, og folk valfartet hit opp for å se på den digre fabrikken. «*Seilduken*» som produserte seilduk, lingarn og fiskegarnstråd, måtte omstille seg da seilskutetiden var forbi. Den ble nedlagt på begynnelsen av 1960-tallet.

På det meste, tidlig på 1900-tallet, hadde fabrikken 1100 arbeidere.

På motsatte side av elven har vi *Schultzehaugen* etter Jens Schultz som kjøpte gården Haugen i 1767. Mellom *Øvre* og *Nedre Foss* er vi inne i et hyggelig og frodig parkområde. Elven renner stille og fint mellom store trær. En stor, sirkelrund plass markerer tomten der gassklokkene til *Oslo Gassverk* engang stod. En gangbro fører oss over til elvens østside.

Her er fossen *Nedre Foss*, og laksen fra fjorden som skal inn å gyte, kommer hit og ikke lenger. Fossen er for høy. Her gyter fisken og yngelen klekkes. Det er liv i elven, og livet knyttet til fiskestell forvaltes av Osломarkas Fiskeadministrasjon.

Nedre Foss nevnes i 1220 som kvern under Høvedøya kloster. Jordveien strakk seg fra Akerselva til dagens Toftes gate og var krongods fra 1537 til 1672, og gårdsbruket kaltes «*Kongens mølle*». Den hadde privilegium som kornmølle. Den ble eid av familien Grüner i flere generasjoner fra 1672 til 1758 og fra 1803 til 1911. Hovedbygningen står der fortsatt.

Grünerhagen som var gårdens hageanlegg, var i sine glansdager en av de mest formfullendte hageanlegg i Christiania. Den ble anlagt på 16–1700-tallet og er i dag et populært parkområde.

Åmot bru: «100 Mand kan jeg bære, men svigter under taktfast Marsch». Oppført i 1851 og flyttet til Akerselva i 1950-årene der det planlagte nye tekniske museum skulle bygges.

Akerselva i velpleiet parklandskap 1934. Ankerbrua og Jakobs kirke i bakgrunnen.

I Maridalsveien 17 på motsatt side av elven finner vi den tidligere mekaniske bedriften *Vulkan*. Den er nå ominnredet til idrettsformål. Omtrent der *Grünerbrua* ligger nå, gikk den første broforbindelsen mellom øst og vest i byen. Denne broen hadde samme navn som elven og het Aggers eller Frysja bro.

Vaterlands bru kom i 1654, og her måtte man betale bompenger til *Nedre Foss gård*. Så dette med bompenger er ingen nymotens oppfinnelse.

Etter *Grünerbrua* går veien ned langs bredden. På denne strekningen gjør elven en kraftig sving vestover, før den igjen dreier mot sør og øst. Legg merke til at fabrikkbygningen i Nedre gate 5 er formet etter elveløpet. Dette industribygget stod ferdig i 1899, og her er det drevet tekstilindustri og en rekke andre virksomheter. Her kan man langs elven se fiskere med vadestøvler ut i elven med fluestang. Det er dratt pen

fisk i elven. Borettslaget like ved avverterte boliger til salgs med lakserett for noen år siden.

Etter gangbroen fra *Nedre gate* og over til *Østre Elvebakke* åpner parklandskapet seg i et grønt felt ned til Ankerbrua og Nybrua. Dette var det første parkanlegget langs Akerselva etter at byens første bygartner Marius Røhne hadde tiltrådt i 1916. Ankerbrua har fått sitt navn etter løkka på vestsiden. I sin tid tilhørte dette området familien Anker.

VATERLAND

Vi er på vår vandring kommet ned til den siste del av Akerselva. Fra midten på 1600-tallet til begynnelsen av 1900-tallet var dette område blant de tettest befolkede bydelene i byen vår.

Nedenfor *Nybrua* gjør elven en siste sving. Dette var et ganske uryddig område som i vår tid er kraftig endret. Det var også mulig å kjøre båt helt hit opp, noe gamle fortøyningspunkter er et minne om.

I denne gamle bydelen *Fjerdingen* lå *Øvre* og *Nedre Vaskegang* med spennende bygninger, forhager og bakhager. Med litt god fantasi kan man for sitt indre blikk forestille seg livet langs elven her. Olafia Johannisdatter er et godt navn i dette strøket. Denne islandske, god-

hjertede kvinnen, som levde fra 1863–1924, gjorde mye for fattige, hjemløse og prostituerte i dette strøket. På vår vandring ned til *Vaterlandsbrua* er det reist et minnesmerke over denne flotte kvinnen.

Langs elven var det også idyller med alle småbåtene. Disse var knyttet til Akerselva båtforening, som etter hvert ble flyttet ut til Hovedøya. *Vaterlandsparken* var den siste, store park som ble anlagt i Oslo sentrum siden utbygging av Vigelandsanlegget i trettiårene.

Den siste delen av Akerselva ligger fortsatt åpen, nemlig «Paulsenkaia». Også den er breddfull av historier.

Vi har nå vandret langs det som i sin tid ble kalt landets travleste elv, og det skjønner vi når vi tenker på hva den har drevet av vannhjul, turbiner som igjen har drevet møllehjul, sager, spinnerimaskiner, vært en del av produksjonen, kort sagt jobbet aktivt fra Maridalsvannet og ned til Bjørvika. Elven har også åpenbart seg for oss som gode og meget varierte naturopplevelser, en smilerynke i byens ansikt som det er all grunn til å ta vare på og videreutvikle til glede for fremtidige generasjoner.

Elvebredden er åpen for publikum langs hele elven ned til Vaterland vannpark. Herfra og ned til utløpet ved Operaen renner elven lukket i en nesten 500 meter lang kulvert utilgjengelig for fotgjengere, men åpen for kano- og kajakkpadling. Vannkvaliteten har vært i kontinuerlig bedring de senere år. Bademulighetene langs elven er utvidet tilsvarende. *Brekke-dammen*, *Stilla*, *Nydalsdammen* er fine badeplasser. Fisk

Hausmanns bru som er laget av Rodeløkkens Jernstøberi i 1892, ble utvidet 16 meter i 1986. Oslo Byes Vel har montert kulturhistorisk skilt på broen.

Ved Hausmanns bru på 1950-tallet.

Elva forsvinner i kulvert etter å ha passert Vaterlandsparken, fotografert fra Vaterlands bru i 2010.

som sjørret og laks vandrer opp til *Nedre Foss*, mens bekkeørreten lever langs hele vassdraget.

PLANLEGGING – UTFORDRINGER

Tre viktige prosesser er i gang langs elven:

1. Kommunedelplan for byutvikling og bevaring i Indre Oslo 2009 – 2025.
2. Igangsetting av reguleringsarbeid for Nedre Foss-området ved Akerselva.
3. Nedre del av Akerselva gjenåpnes og vitaliseres.

Elven har fra tidligere tider vært en industrielv. Den var i generasjoner et viktig ledd i byens eksistensgrunnlag. Sagbruk, møller, teglverk og tekstilindustri brukte vannet i elven enten til kraftforsyning eller i selve produksjonen.

I 1915 ble det reist spørsmål om kanalisering og delvis overdekking av Akerselva.

Borgermester Høe fremholdt da overfor formannskapet at det var grunn til å ta spørsmålet om de mange muligheter «til byens forskjønnelse» som elven utvilsomt byr på, opp til samlet behandling idet elven ble omtalt som en rynke i byens ansikt. To år senere besluttet byens politiske ledelse at rynken i byens ansikt, skulle gjøres om til en smilerynke. Byen hadde da også fått sin første bygartner Marius Røhne, og han var en betydelig pådriver i dette arbeidet. Helt fra 1916 og frem til i dag har dette vært et puslespill av eiendomsserverv, reguleringsplaner for gjennomføring og opprydding. Det siste tok fart etter 1948 og frem mot 1990-tallet da vi fikk et virkelig løft gjennom Akerselvas miljøpark hvor forfatteren fikk være med i en spennende prosess som daværende leder for Park og idrettsvesenet.

Kommunedelplan for Akerselva Miljøpark av 1990 representerer den første store elverehabiliteringen i Oslo. Planen utløste så stor begeistring blant publikum og utbyggere at ønsket om å bygge nærmest mulig til elva, har skapt et byggepress som det har vært vanskelig å styre. Derfor er det viktig at den *Kommunedelplan for byutvikling og bevaring i Indre Oslo 2009–2025* som nå er på vei til politisk behandling, makter å ta vare på de intensjoner som lå i *Kommunedelplan for Akerselva miljøpark fra 1990*.

Oslo by har vært og er ansvarlig for utvikling av overordnede planer i det som etter hvert ble kalt Akerselva miljøpark. God dialog med offentlig og privat virksomhet har ført til en vellykket transformasjon av gamle industrivirksomheter over til moderne fasiliteter, og man har på en fin måte bygget nye bygg inn i godt samspill med de gamle industribyggene.

Av sentral betydning er selve elven som en naturlig attraksjon med sitt biologiske mangfold og fine parkdrag. Laks, ørret og kreps har etablert seg på nytt i elven, og vannet har etter hvert fått badevannskvalitet i de øvre deler av elven.

NEDRE FOSS-OMRÅDET VED AKERSELVA

Nedre Foss-området oppfattes som et helt sentralt element i utviklingen av Akerselva Miljøpark. Opparbeidelsen av området har latt vente på seg. Mesteparten av Nedre Foss-området ble allerede i 1993 regulerte til friområde. Mye av forklaringen på at det har tatt tid, er alle rundene i rettsapparatet (helt til Høyesterett) og problematikken knyttet til ekspropriasjon av området. Det er derfor svært gledelig at en nå kan ta fatt på detaljreguleringen av området og opparbeidelsen av arealene slik at det opparbeides en sammenhengende, trappefri og planfri turveiforbindelse med universell utforming langs Akerselvas østbredd, slik at det er en sammenhengende, planfri turveiforbindelse langs hele elven.

NEDRE DEL AV AKERSELVA GJENÅPNES OG VITALISERES

Tiden er også moden for å ta nedre del av Akerselva tilbake til byen. Det må planlegges maksimal gjenåpning av den overdekte elven mellom Vaterland vannpark og Operaen – «Oslos glemte byrom». ■

Kilder:
Oslo Byleksikon – Kunnskapsforlaget.
St. Hallvard tidligere numre.
Turguide til Akerselva – Friluftsetaten.
Den Grønne by – Oslo Park- og idrettsvesen 75 år.
Akerselva – Sigurd Senje.
Oslo Elveforum – arkivmateriale.
Akerselva – Sigurd Senje, revidert av Morten Jødal.
Akerselva fra sagatid til opera – Gunnar Jerman.

ARBEIDERBEVEGELSENS ARKIV OG BIBLIOTEK
Vinterstemning fra januar 1953. Til venstre øst for elva Paulsenkaia. På vestsiden Nyland Verksted.

OSLO BYES VEI
Elva dukker opp igjen fra mørket syd for Bispe-lokket. Bildet er tatt 2010. På Paulsenkaia planlegges nytt Munch-museum, på vestsiden av elveløpet ligger Operaen.